

L7

Når khat fylder for meget – Misbrug i en minoritetsgruppe

Skal det danske behandlingssystem droppe skemaerne og den megen snak om følelser, eller skal somalierne droppe deres kultur? Ingen af delene, siger to medarbejdere fra Projekt Isbeddel.

AF ANDERS PEDERSEN & KLAUS TOUDAHL

Engang imellem dukker der historier om khat op i de danske medier. Som oftest sker det i forbindelse med, at toldvæsenet har konfiskeret større mængder af khat. I Danmark har khat siden 1993 været betragtet som narkotika, hvorfor salg og besiddelse af khat er forbudt. Repræsentanter fra det somaliske miljø vurderer, at op imod 600-800 af Københavns ca. 5.000 somaliere bruger khat regelmæssigt, og det er derfor ikke overraskende, at planten ofte sættes i forbindelse med soma-

liere. Det er endnu ikke lykkedes os at komme i kontakt med nogen etniske danskere, der har følt sig fristet af den opkvikkende plante. Igen-nem opsøgende arbejde og anonym rådgivning møder vi mange somaliere, som bruger khat i større og mindre grad. Vi møder somaliere, der fortæller, at khattygning er blevet et problem for dem, og vi møder endnu flere, der fortæller, at de har problemer med khat og alkohol. Vi ønsker her at videregive nogle af de erfaringer, vi hidtil har gjort os med somaliere, der tygger khat, og hvad vi kan anbefale af fremtidige initiati-

ver. Til at starte med vil vi imidlertid beskrive khat generelt, og hvordan brug og misbrug af denne plante kan udvikle sig.

Hvad er khat?

Khat (latin: *Catha edulis*) er en plante, der primært dyrkes omkring Afrikas Horn og på den arabiske halvø. Den dyrkes i 1.500-2.500 meters højde. Khat kan, hvis den vokser vildt, nå en højde på ca. 25 meter, men når den dyrkes med henblik på høst, holdes planterne på en højde af ca. 5-7 meter. Høsten af khat foregår ved, at man beskæ-

rer planten for de friske skud. De aktive stoffer i khat mister hurtigt deres effekt, så allerede 36 timer efter høsten er de virksomme stoffer i khaten ved at mindske deres euforiserende virkning, og efter 72 timer er khaten stort set ikke euforiserende længere. Dette stiller store krav til khatdistributørernes kreativitet og logistiske evner. Hovedparten af khaten bliver dyrket i Etiopien, Yemen og Kenya. Forbrugerne er fordelt på Afrikas Horn (eksempelvis Etiopien, Somalia og Kenya), i Yemen og i Europa. Vejen til Danmark går via England og Holland, hvor planten er fuldt lovlig og derfor problemfrit kan indføres med fly for at mindske fragttiden. Herfra eksporteres planten illegalt videre til eksempelvis Skandinavien og USA. Den khat, der kommer til Danmark den ene dag, er halvdårlig allerede næste dag, så markedet er følsomt over for forstyrrelser i de daglige leverancer. Hvis der er blevet konfiskeret khat ved grænsen, kan det betyde, at der er et lille udbud af khat den dag. Khat kommer ud til brugerne i bundter pakket ind i bananblade for at holde khaten frisk. Et bundt indeholder ca. 250 gr. khat, og hver person tygger typisk 1 til 2 bundter. Et bundt koster ca. 100 kr. I England hører man historier om etniske briter, der hyres til at smugle to fulde kufferter med khat fra London til New York. Her kan planten omsættes blandt entreprenante somaliere, der hellere betaler 600 kr. for et bundt let kulturel stimulans end en stribe stærk coke.

Brugen af khat

Virningen af khaten melder sig efter en halv til en hel times tygning og beskrives ofte som en lettere opstemthed. Derefter indtræder man i en afslappet eller behagelig tilstand, hvor man lader sig inspirere. I den somaliske poetiske og musiske tradition er denne tilstand betydningsfuld for kunstnerisk inspiration og kreativitet. En bruger i projektet

udtrykker det således: 'Man flyver over byen og planlægger alt det, man vil gøre med sit liv mange år frem i tiden'. Efter to timer tygning er virkningen på sit højeste.

Når de friske skud af khatplanten tygges, frigives de amfetaminlignende stoffer Cathin og Cathinon. For at få en virkning af Cathinen og Cathinonen i khaten skal man tygge på bladene og dele af stilken i ca. en time. Hvis man skal opnå en stærkere rus, skal man tygge i adskillige timer. Hvis man skal forsøge at definere en somalisk khat-konsumeringskultur, hvilket er stærkt omdiskuteret, kan man konstatere, at det ofte foregår i grupper med andre khattyggere. Den typiske forståelse er, at mænd tygger sammen med andre mænd i foreninger eller hos hinanden. Til denne kultur hører ofte, hvad de somaliske mænd omtaler som et samtalefællesskab, hvor man taler om politik, om Somalia og planlægger fremtiden. Det er gennemgående, at somaliske mænd understreger dette fællesskab som et socialt samvær, der defineres af vigtige og lange samtaler, der knytter sig til eksilkulturen. Kvinderne har anderledes begrænsede muligheder for at etablere fællesskaber i det offentlige rum som eksempelvis de somaliske foreninger eller andre foreninger og tygger derfor som oftest khat i private hjem med andre kvinder. Projektet har indtil nu haft meget ringe kontakt til kvinder, og meget taler for, at også kvindernes køb af rusmidlet foregår i mere private omgivelser end på åben gade, hvor en del af khatsalget foregår.

Hvor farlig er khat?

I England, hvor khat altid har været lovlig, har man studeret konsekvenserne af khatbrug, siden de første somaliere kom til England i 1970'erne. Endnu er der skrevet meget lidt på dansk om det, da forskningen både inden for misbrug og integration synes at have haft en blind vinkel for dette rusmiddel, så derfor kan det

være formålstjenligt at rette blikket mod England. Her fik indenrigsministeren i 2006 udarbejdet en rapport fra ACMD (Advisory Council on the Misuse of Drugs¹), der skulle vurdere farer og risici forbundet med khatbrug samt sociale problemer relateret til khat generelt (ACMD, Executive summary).

ACMD peger i deres rapport på flere helbredsrisici forbundet med khattygning. Kliniske forsøg viser, at der kan ske celleforandringer i munden ved khattygning (som ved snus), og khattygning kan endvidere føre til forhøjet blodtryk, forringet sædkvalitet og lavere fødselsvægt. I hvilket omfang khat kan udløse amfetaminlignende psykoser er omdiskuteret. ACMD konkluderer derfor, at khat ikke kan forbydes på det foreliggende kliniske grundlag. De mener simpelthen ikke, at skaden ved tygning af khat er tilstrækkelig dokumenteret til at retfærdiggøre et forbud. I stedet efterlyser de yderligere undersøgelser om helbredsrisici og sociale og psykiske problemer forbundet med khattygning.

Samme rapport går videre og argumenterer for, at khat endnu ikke er blevet et 'mainstream' rusmiddel i det engelske samfund som sådan, da det fortsat kun bruges i de somaliske og yeminitiske befolkningsgrupper. ACMD's vurdering synes at være kontroversiel. Skal en minoritet selv have lov at bestemme, hvornår rusmidler skal legaliseres, og er misbrug blandt somaliere et mindre problem end blandt etniske briter? I stedet anbefaler rapporten, at der sættes ind med uddannelse om konsekvenserne af brug- og misbrug af khat.

I 'The Khat Controversy' peger Anderson et.al.² på et problem, vi kan genkende fra vores møde med khattyggende somaliere, og som er væsentligt at inddrage i den samlede diskussion af khats skadelighed – nemlig mangel på søvn. Ofte møder vi khatbrugere, der er faldet ud af deres aktivering eller har mistet

PROJEKT ISBEDDEL

– Forandring for somaliere med misbrugsproblemer – har siden november 2006 arbejdet med somaliere med misbrug i København. Projektet er finansieret af Socialministeriets Narkopolje og løber frem til november 2009. Projektet har 10 ambulante forløb og yder desuden oplysningsarbejde om rusmidler i det somaliske miljø. Endelig tilbyder projektet faglig sparring og foredrag for behandlingsinstitutioner og andre interesserede om somaliere og kulturelle udfordringer i behandling. Projektet arbejder målrettet på at yde tosproget vejledning. Medarbejdere på projektet er Rage Muse Galaal og Klaus Toudahl, som kan kontaktes på: ragemusegalal.ali@sof.kk.dk ; klaus.toudahl@sof.kk.dk .

Anders Pedersen er tidligere projektleder for projekt Isbeddel. Han studerer nu integration og immigration ved McGill University, Montreal.

FOTO: AXEL KLEIN

lejligheden, fordi de har været vågne til langt ud på natten. Begynder man at tygge khat om eftermiddagen efter normal arbejdstid, bliver man ved til langt ud på aftenen, og i det tætte sociale miljø er det svært at sige fra og gå tidligt hjem i seng. Da khat er opkvikkende, er det svært at sove, selv efter at rusen har lagt sig. I en anden engelsk rapport om khatbrug³, også udarbejdet for det engelske indenrigsministerium, peger de interviewede på søvnpro-

blemer som deres største problem i forbindelse med khattygning. Vi har i Projekt Isbeddel talt med flere khattyggere, der fortæller, at de efter at have tygget khat er nødt til at drikke 3-4 øl for at falde i søvn om aftenen. Hyppig brug af khat er svært at passe ind i døgnrytmen med et almindeligt arbejds- og familieliv. Der er dog nogle somaliere, der fortæller, at de ikke har svært ved at sove efter at have tygget. Der er tilsyneladende også en reel risiko

for, at khattygning leder til et misbrug af alkohol. På trods af, at det overvejende flertal af somaliere er muslimer, er det ganske ofte, at alkohol spiller en rolle – særligt blandt hjemløse somaliere.

Samlet kan man sige, at khat er et mildt euforiserende stof. De skadelige virkninger ved khat opstår ved hyppig brug. Det ser ud til, at toleransudvikling overhovedet ikke forekommer, og khat er dermed ikke særlig afhængighedsskabende. En-

delig er der få fysiske reaktioner ved at stoppe khattygning. Der er dog ingen tvivl om, at et stort forbrug af khat skaber store problemer både i familien og for arbejdsevnen, økonomien samt sundhedstilstanden.

Kriminalisering – ringe resultater fra København

Khat har været forbudt, siden de første somaliske flygtninge ankom til Danmark i 1993. For tre år siden kunne man imidlertid tale med somaliere, der berettede, at politiet meget sjældent gjorde noget for at konfiskere khat. En øget medieopmærksomhed har imidlertid medført en stramning af lovgivningen senest i 2007, hvor besiddelse af khat op til 1 kg takseres til 2.000 Kr. i bøde. I København øgede politiet i efteråret 2006 narkotikaindsatsen mod khat ved bl.a. at lukke en stor somalisk klub på Hejrevej i Københavns Nordvestkvarter, med uddeling af solide bøder på op til 2.500 Kr. til khatbrugerne i klubben, og klubben er da heller ikke genåbnet siden. Flere andre somaliske foreninger er lukket grundet de manglende institutionelle ressourcer, da de ofte er bygget op omkring få meget aktive medlemmer uden kontingentmidler og med manglende indsigt i mulighederne for at ansøge om offentlige tilskud.

Her, to år efter politiets forøgede indsats, må vi med kilder i det somaliske miljø konstatere, at salget og brugen af khat blandt somaliere i København ikke er reduceret, snarere steget. Politiets indsats har imidlertid ført til et skift i distributionen af khat nu, hvor de deciderede khatklubber er lukket. En stor del af khatsalget er flyttet ud i de private hjem, hvor somaliere mødes i mindre grupper og tygger. En anden del af salget er flyttet ud i sidegaderne i Nordvest, hvor stoffet nu ikke kun eksponeres for vanlige brugere, men også for nye målgrupper som fx de unge. Som opsøgende medarbejdere er det en problematisk tendens

FOTO: AXEL KLEIN

at se khatbruget bevæge sig ud i de private hjem, hvor adgangen er meget besværlig. Dermed er det blevet sværere at nå de brugere, som har behov for oplysning, behandling og rådgivning om khattygnings sociale og sundhedsmæssige konsekvenser. Samtidig har vi i klubberne mistet et unikt forum, hvorfra khatproblematikkerne kan adresseres. Af gode grunde er vores formodede stigning i khat-brugen i private hjem svær at dokumentere, men et godt sted at kigge i fremtiden må være statistikkerne for boligfastholdelse hos somaliere i Københavns Kommune. Vi ved, at khattygning ofte foregår i fællesskab fulgt af højroret samtale og god somalisk musik, og vi ved, at denne brugskultur allerede har ført til konflikter med boligforeningernes husorden med udsættelse til følge. For de afhængige somaliere, der bliver anholdt med khat, er perspektivet på længere sigt yderligere kriminalisering og risiko for udvisning.

Sygdomsforståelse hos somaliere - fysisk og psykisk afhængighed

Det er vores erfaring, at der kan spores stor forskel mellem opfattel-

serne af psykisk og fysisk afhængighed. En ældre bruger i projektet fortæller efter længere tids behandling for kokain- og alkoholmisbrug, at årsagen til, at han begyndte med kokain i stedet for heroin, var, 'at man selv kan stoppe med at tage kokain'. På samme måde refererer flere af projektets brugere, at heroinmisbrug er et problem, fordi man bliver syg, mens kokain synes let at stoppe med. Vi er desuden adskillige gange blevet spurgt, om ikke der findes en medicin mod khat. Denne store forskel mellem fysisk og psykisk misbrugsforståelse har også betydning for, hvorledes det opfattes at være i substitutionsbehandling. Samtlige 5 indskrevne i substitutionsbehandling har haft meget svært ved at fastholde denne og afbryder efter en til to uger. Årsagerne kan være mange. Først og fremmest, at somaliere ikke har det samme kendskab til den komplicerede sociale kontrakt, det i dag er at indskrive sig i et behandlingstilbud med samtaler, skemaer, visitation og brugerevalueringer. I stedet har indtrykket hos projektets brugere været, at substitutionsbehandlingen udgjorde en besværlig service, der jo ikke ændrer

på ens misbrug fra den ene dag til den anden. Samtidig synes der at være en stærk følelse af autonomi og en deraf følgende modvilje mod at blive afhængig af medicin og behandlingssystemet.

Behandlingsefaringer

Erfaringerne fortæller os, at den danske socialpædagogiske behandlingsmodel, forskelle til trods, ikke nødvendigvis passer på de somaliske brugere, der kæmper med sproglige problemer (kunsten at blive clean på sit andet sprog) og kulturelle barrierer for at åbne sig over for psykiske problemer. Ofte oplever vi blandt behandlere og socialarbejdere en stor frustration over, at somaliere ikke ønsker at fortælle åbent om deres sociale problemer. Denne modstand bunder imidlertid ofte i en modstilling mellem private og offentlige anliggender, som er større hos somalierne. Lidt polemisk kan man sige, at hvor udfordringen for behandleren med danske misbrugere ofte kan være at styrke brugerens ansvarsfølelse for behandlingsforløbet, er det modsatte gældende i relationen med somalierne. Her ligger en stor udfordring i at overbevise brugeren om, at samtaler om misbrug og adfærd i sig selv kan skabe positive forandringer for den enkelte. I flere forløb har vi oplevet, at de somaliske brugere ønsker at fastholde fokus på materielle ydelser såsom bolig, kontanthjælp og samvær, mens emner som skammen over at være misbruger, det personlige nederlag i kontroltabet samt tab af somalisk identitet i Danmark nødtødig berøres. Ikke desto mindre er det lykkedes projektet at udvikle 5 brugerforløb, der ved brug af whiteboard gennemfører samtaler om konkrete forandringer i misbruget ved brug af dansk og somali. Her kan anvendelsen af nøgleord på dansk og somalisk skabe en fælles sproglig platform, der kan danne udgangspunkt for samtaler om kognitive forandringsprocesser. Herfra

kan psykiske og fysiske problemer diskuteres, og somaliernes kultur kan anvendes positivt og samtidigt udfordres, når den bliver en barriere.

Khetaninen har opkvikkende karakter, og derfor fungerer det glimrende ved sociale sammenhænge, hvor man sidder timer sammen og snakker. Khat er således i udpræget grad et socialt rusmiddel, hvilket åbner mange muligheder for at nå mange mennesker med en oplysningsindsats. Ved at udføre målrettet oplysningsarbejde i de somaliske foreninger er det derfor muligt at skabe direkte kontakt med mange brugere.

Der er behov for at arbejde bredt med holdningsændringer til khat i det somaliske miljø. Kriminaliseringen af khatbruget skaber 'just-say-no'-dæmonisering af stoffet, der gør det svært at diskutere de reelle sociale, familiemæssige og psykiske konsekvenser af khatbrug.

Khat og integration

Den styrkede kriminalisering af khat rejser imidlertid ikke kun spørgsmål om dennes effekt, men også om, hvorledes misbrugsbehandling for khat skal udvikles. Det er imidlertid ikke set før, at et enkelt stof har været brugt eksklusivt af en minoritet. Indtil for få år siden var de eneste erfaringer baseret på alkoholbehandling for grønlandere. Khat er i høj grad også et integrationsproblem – dels fordi dets udbredelse i den somaliske minoritet er så stor, og dels fordi brugen af khat bliver en barriere for integration gennem uddannelse, sprog og beskæftigelse. Dertil kommer de klassiske sociale problemer, der opstår med misbrug: boligproblemer, familie, økonomi samt fysiske og psykiske helbredsproblemer.

En dag deltager vi i en samtale mellem to mænd i forbindelse med en henvendelse i vores projekt. Den ene fortæller, at han synes, det er godt, at der endelig tilbydes

behandling for somaliere på deres eget sprog, men at der er et enkelt problem ved projektet: Der er ikke behov for behandling for khat, fordi det er en del af den somaliske kultur. Hans ven svarede hurtigt på dette: 'Khat har ikke noget med Somalia at gøre, for det kom først til Somalia fra Yemen for 30 år siden'.

Diskussionen viser, at der ikke findes én holdning til khat i det somaliske miljø. Nogle anser det som særlig somalisk, andre som en importvare fra nabolandene. Afgørende er det imidlertid at forstå, at rigtig mange har en holdning til khat. Som led i projektets oplysningsarbejde afholdt vi på et tidspunkt en 2½ times debat om khat med 30 deltagere og seks erfarne mennesker i panelet. Her var der både positive og negative udsagn om khat. En journalist fortalte, at khat er et nyt fænomen i somalisk historie, der først begyndte at blive brugt i Somalia fra 1940-erne: 'Khat giver nye venner, og man taler om politik og religion'. En humoristisk imam provokerede og morede selskabet ved at udtale, at khatbrug resulterer i ufrivillig udløsning.

Projektets afgørende erfaring i netværksarbejdet er, at der er behov for et meget tæt samarbejde med repræsentanter for det somaliske miljø for at etablere troværdige foredrag og arrangementer. Tidligere forsøg i projektet med at etablere en selvhjælpsgruppe for somaliere med misbrugsproblemer har særligt manglet tilslutning, fordi projektet ikke har evnet at etablere partnerskaber, der kunne formidle og medudvikle konceptet samt gøre tilbuddet bredt tilgængeligt i det somaliske netværk.

Oplysning – brug de eksisterende minoritetsnetværk!

Oplysningsindsatsen skal styrkes inden for det somaliske miljø, og der er mange fordomme om khat, der er vigtige at få manet i jorden – for eksempel, at khat er uskade-

ANDERS PEDERSEN
BA.SCIENT.POL.
KLAUS TOUDAHL
CAND.MAG.

ligt. Men samtidig er det vigtigt at understrege, at det somaliske miljø har mange forskellige holdninger til khat. Hvor nogle opfatter det som en grundlæggende del af somalisk kultur, ser andre - især kvinderne - det som en væsentlig barriere for integration, som man bør gøre op med. En målrettet og netværksbaseret oplysningsindsats fra det offentlige har derfor mulighed for at støtte de kræfter i det somaliske miljø, som allerede nu forsøger at udfordre den generelle accept af rusmidlet. Oplysningsindsatsen bør bygge på dialog og konkret rådgivning om, hvordan man kan komme ud af khatproblemerne. Her spiller kvindeforeningerne, medborgerhusene og moskéerne alle en rolle med hensyn til at sætte khatproblemet på dagsordenen. I det oplysende arbejde i de somaliske foreninger er anvendelsen af autentiske budbringere afgørende. Det gælder eksempelvis en tidligere khat-misbruger, en ingeniør eller en læge, der på somalisk kan fortælle om problemerne eller vejene ud af khat. Som projekttarbejdere ser vi vores rolle som indpiskere til en debat i det somaliske miljø om khat-problemet - som er omfattende - men vi kender samtidig vores klare begrænsninger. Skal budskabet nå ud, skal det være troværdigt og bæres frem af aktører med social status, alder, uddannelse o.l., der har vægt i miljøet.

Ansættelsen af to-sprogede behandlere med anden etnisk baggrund end dansk er en tilgang, som allerede anvendes i sundhedsforebyggelse og i misbrugsbehandlingen af grønlændere. For somaliere med begrænsede dansk kundskaber bør behandlingen også foregå på somaliernes eget sprog. Man bliver ikke nødvendigvis mindre integreret i Danmark af at blive clean på sit somaliske modersmål, hvis man bliver i stand til at tage sig af sin familie og passe et arbejde. Det er afgørende, at vi som repræsentanter for behandlingssystemet ikke

dæmoniserer khat-brugerne, men kommer med saglige og underbyggede oplysninger, der fokuserer på det problematiske misbrug.

Hinsides de gamle mænd – at nå minoriteterne i minoriteten

Der ligger afgjort en udfordring i at nuancere arbejdet blandt minoriteter. I projektet har vi oplevet store udfordringer i at integrere unge og gamle og kvinder og mænd i aktiviteter, fællesspisning, oplæg og foredrag. Alt for ofte ender man med at sidde tilbage med de gamle mænd, som er dem, der socialt er bedst placerede i de somaliske foreninger. Der ligger derfor en fortsat udfordring i at arbejde målrettet mod at nå kvinderne og de unge med særlige tilbud.

Skal alle gennem den samme mølle?

I det foregående har vi pointeret en række kulturelle forskelle mellem danske og somaliske misbrugere – forskelle der udfordrer det eksisterende behandlingssystem. Konklusionen på kultur møder synes ofte at tage udgangspunkt i, at den ene af parterne skal ændre sig. Vores anbefalinger omhandler imidlertid hverken, at behandlingssystemet skal droppe skemaerne, eller at somaliere skal droppe deres kultur. I stedet argumenterer vi for, at behandlingssystemet begynder at arbejde for, at behandling kan antage flere former og udtryk. Som eksempel: Langt hovedparten af behandlingen foregår som samtaler, hvor man med kognitive behandlingsstrategier forsøger at få brugeren til at udvikle egne strategier for stoffrihed i dialog med behandleren. Blandt somaliere står vi imidlertid med en stor gruppe, der ikke har tilstrækkelige dansk kundskaber til at indgå en sådan behandlingskontrakt, og som samtidig kulturelt ikke anser dette som en anvendelig strategi. Rent pragmatisk og uden kulturel arrogance mener vi, at der er flere veje til stoffriheden, og at

aktiviteter, netværk og familie kan spille vigtige roller, der kan erstatte den individuelle formulering af vejen til stoffrihed. ■

REFERENCER

- 1 Se bl.a.: Advisory Council on the Misuse of Drugs (ACMD): Khat (Qat): Assessment of Risk to the Individual and Communities in the UK. Findes på hjemmesiden www.homeoffice.gov.uk
- 2 Anderson, A., Beckerleg, S., Hailu, D. & Klein, A.: The Khat Controversy. Stimulating the Debate on Drugs. Berg Publishers. 2007.
- 3 Patel, S.L., Wright, S. & Gammampila, A.: Khat Use among Somalis in four English Cities. Home Office Report 47/05. Se www.homeoffice.gov.uk